

ان الله على كل شيء قدير

مجمع البحار في معرفة رتبة العالم

MOONIS BOOK DEPOT

A House for Rare Books & manuscripts
SOTHA ST, BADAUN, U. P., INDIA.

بسم الله الرحمن الرحيم

احمد بن محمد بن ابراهيم الوهاب - والصلوة والسلام على من لا نبي بعده
 المشفع يوم الحساب على آل ابراهيم واصحابه خيرا عجايب على سائر الاولياء والانبيا بالعبادة
 درگاه رب الارباب فقير سيد حسين حيدر حسيني قادري برکاتی ماهر هوی اعطاء الله تعالى حسنات
 بخدمات اهل اسلام عرض نموده که تسلیح و تکریم جمیع اصحاب جناب سالتاب صلی الله تعالی علیه و
 سلم از قرآن و احکامات دین متین و کف لسانی کرشان بجز خیر از لوازم شرع مبین است و فضل
 اصحاب کرام ثابت از احادیث سرور نام بلکه آیات کتاب ملک غریب العالم است اخبار
 مورخین که بنیاد سوره اعتقاد و نقل بعض از روایات مجاہل و نقل کثرت از و انقضایام است پس
 در بطلان آن چه کلام است مع ذلک چون بعض کسان با وجود ادعا اعتقاد مذہب اهل سنت و
 جماعت نسبت بعض اصحاب کرام سوره عقیدت میدارند بلکه کلمات استخفاف و امانت زبان
 می آرند بنابر علیه فقیر فقیر محض رد دین از محبت ایمانی استقامتی دیرین از علمائے
 اهل سنت خواسته و جواب آن حاصل ساخته و برای زیادتی فائده جمیع طبع آن برداشته حق
 سبحانه توفیق خیر جمیع اهل اسلام عنایت نماید و ثواب این منجرب فقیر عطا فرماید امین این ساله
 راجع الحقیقه فی باب میر المعویه موسوم ساختم و امیدوارم ناظرین ساله است که فقیر را

بموجب سبب مختار جمهو محققین اهل سنت و جماعت علی الاطلاق حکم کفر بر مجاریعین عهد خلافت
جناب مرتضوی صحیح است بانی و آنحضرت طلحه و حضرت زبیر و حضرت معاویه و حضرت عمر و بنی العاص
رضی الله تعالی عنهم را تعظیم و تکریم نمودن یعنی لفظ رضی الله عنهم و غیره گفتن لازم است یا بطعن
و تحقیر یا کردن و ابطال و تحقیرشان خروج از اهل سنت لازم می آید بانی +

اجواب

بموجب سبب مختار جمهو محققین اهل سنت چنانکه از کتب معتدّه عقائد و حدیث و اصول ثابت
است مجاریعین حضرت جناب میرالمومنین خاتم الاخفاء الراشدین اگر سه فرقه بودند و در قتل قتاده
هرگز کافر نتوان گفت اما فرق در هر سه فریق آنکه رؤسائے مجاریعین جنگ با حضرت
طلحه و حضرت زبیر رضی الله عنهما که از عشره مبشره اند و حضرت ام المومنین کز و وجه محبوبه جناب
سید المرسلین صلعم اند و عن اصلی شان هرگز از جدال و قتال نبوده صرف اصلاح حال مسلمانان
در نظر بود که بیک گاه اتفاق جنگ قتاده و مع ذلک هر سه صاحبان از آن حوچ فرمودند
چنانکه بر روایات معتدّه ثابت است پس با وجودیکه از خطائی اجتهادی که مستوجب کفایت ثواب
است از تکالیفین امر نمودند اما بالاخر چون رجوع فرمودند حالا استحقاق الطلاق لفظ باغی بهم
حقیقه صحیح نیست و رؤسائی مجاریعین جنگ عیضین یعنی حضرت معاویه و حضرت عمر بن العاص
رضی الله تعالی عنهما که هم از صحابه کرام بوده اند در اشتباه افتاده از خطا خود تا بر اصرار
جنگ قتال بار بار نموده اند و این گروه هر چند قتال از اجتهاد خطا نموده است اما خطا
شان واجب الانکار بوده است و در اطلاق لفظ باغی بر ایشان اختلاف است اما صحیح
آن است که صحیح است و مع ذلک تعظیم شان بحسب شرف صحبت رسول الله صلی الله علیه و آله
بموجب سبب جمهو اهل سنت لازم است چه نه نا این بنا و توطئه که از عهد نبوده است لازم
دفع و عصیان نیست رفع عن امتی اعطایا و انسیان شاید است و خطای نسبی که از عهد نبوده

بموجب سبب مختار جمهو محققین اهل سنت چنانکه از کتب معتدّه عقائد و حدیث و اصول ثابت است مجاریعین حضرت جناب میرالمومنین خاتم الاخفاء الراشدین اگر سه فرقه بودند و در قتل قتاده هرگز کافر نتوان گفت اما فرق در هر سه فریق آنکه رؤسائے مجاریعین جنگ با حضرت طلحه و حضرت زبیر رضی الله عنهما که از عشره مبشره اند و حضرت ام المومنین کز و وجه محبوبه جناب سید المرسلین صلعم اند و عن اصلی شان هرگز از جدال و قتال نبوده صرف اصلاح حال مسلمانان در نظر بود که بیک گاه اتفاق جنگ قتاده و مع ذلک هر سه صاحبان از آن حوچ فرمودند چنانکه بر روایات معتدّه ثابت است پس با وجودیکه از خطائی اجتهادی که مستوجب کفایت ثواب است از تکالیفین امر نمودند اما بالاخر چون رجوع فرمودند حالا استحقاق الطلاق لفظ باغی بهم حقیقه صحیح نیست و رؤسائی مجاریعین جنگ عیضین یعنی حضرت معاویه و حضرت عمر بن العاص رضی الله تعالی عنهما که هم از صحابه کرام بوده اند در اشتباه افتاده از خطا خود تا بر اصرار جنگ قتال بار بار نموده اند و این گروه هر چند قتال از اجتهاد خطا نموده است اما خطا شان واجب الانکار بوده است و در اطلاق لفظ باغی بر ایشان اختلاف است اما صحیح آن است که صحیح است و مع ذلک تعظیم شان بحسب شرف صحبت رسول الله صلی الله علیه و آله بموجب سبب جمهو اهل سنت لازم است چه نه نا این بنا و توطئه که از عهد نبوده است لازم دفع و عصیان نیست رفع عن امتی اعطایا و انسیان شاید است و خطای نسبی که از عهد نبوده

اهل سنت است نه بدست اهل سنت همیشه درست که جناب میرزا شاد فرموده خوانا بغوا
زیاده ازین طعن بر و نشان طعن بر جناب مرتضوی است تفصیل این مسئله در اجاب العلوم
و یواقیت و شرح فقه اکبر و مرقاة شرح مشکوٰۃ شریف و مجمع البحار و صواعق محرقة و شفا
قاضی عیاض غیرت باید دید و آنچه در بعض کتب ظاهر شیعه و سنی که متأخرین بنا بر روایات
تاریخیه الفاظ مبهمه مجمل بطور تسلیم و قنول و مجوز و تحمل می نویسند برخلاف تصریحات عقائد سلف
مدار اعتقاد بران متوان نهادند بیه مختار جمهور محققین از حضرت صوفیه و محدثین فقه و
متکلمین بمنیت پس انکار آن ضلال مبین است درین مقام بعض اقوال که درین باب مختصر
نقل نموده می آید امام عسقلانی در تقریب التہذیب فرموده معویہ ابن جهم در تقریب است
صخر ابن حرب بن امیہ بن عبد الشمش بن عبد مناف الاموی البوسفیان صحابی شہیر اسلام عام
الفقه وفات سنہ ثمانین و ثلاثین اتہی علامہ زرقانی در شرح مواہب رزین ذکر کاتبین انجمن
صلی اللہ علیہ وسلم در بیان حال البوسفیان فرموده اسلام فی الفقه و کان من الموفقة ثم حسن
اسلامه و رومی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و عنہ ابن معویہ و ابن عباس انخر منہ ۱۲

ابی سفیان صحابہ صحیح بن امیہ الاموی ابو عبد الرحمن الخلیفہ صحابی اسلام قبل الفتح و کتب
الوحی و مات فی رجب سنہ ستمین و قد قارب ثمانین اتہی امام بخاری علیہ الرحمۃ در صحیح خود
آوردہ عن ابن ابی لیلی کہ قال اوثر معاویہ رضی اللہ عنہ بعد العشاء برکتہ و عنہ مولی لابن
عباس قال ابی عیاض قال ی ارجو ان عذابی قد صحب رسول اللہ صلعم و در روایت دیگر آوردہ
قال اسی ابن عباس انہ فقیہ الحدیث پس ازین روایت صحیح بخاری ہم بموجب رشا حضرت
ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ صحابی و فقیہ بودن حضرت معاویہ و انکار بر اغراض بر و نشان
ثابت است اسلام حقہ الاسلام محمد غزالی قدس سرہ کہ امام علما و فاضلین اند در کتاب جہاد

عنه عليه السلام في صحابته والتنازل عليهم كما اثنى الله سبحانه تعالى ورسوله صلى الله عليه وسلم وما جرى بينه وبينهم
وعلى رضى الله عنهم كان مبنيا على الاجتهاد والى قوله وقد قال افاضل العلماء كل مجتهد مصيب واحدا
الى آخره واما شعراني در کتاب لبوافيت و الجواهر في بيان عقائد الاكابر كبريد بن عتيق
مشايخ كرام از كلام حضرت شيخ اكبر خصوصا واقوال ديگر اكابر طريقت عواما جميع فرموده است
ميفرمايد لمبحث السجادي والاربعون بيان جوب كلف عاشق من الصحابة وجوب عقدا و انهم
باجورون و ذكالكهم كهم عدول باتفاق ال سنت سوار من لابس الفتن من لم يلبسها كان لك
احسانا للنظر بهم و جعلهم في ذلك على الاجتهاد فان تلك الامور مبني على كل مجتهد مصيب وان
المصيب احد و الخطي معذور و ما جوز قال ابن الاثير ليس المراد بعد الفهم ثبوت احصائه لهم و انما
المراد قبول رواياتهم في احكام ديننا من غير تكلف بحيث عن اثبات العدالة و طلب التزكية و لم
يثبت لنا شي يفتح في عدالتهم فحق استصحاب كائنا عليه في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم
حتى ثبت خلافه و لا انتقات الى ما يذكره بعض اهل السير فان كمالا يصح وان صح فلتنازل في شجر
وكيف يجوز الطعن في حجة ديننا فحق لم ياتنا خبر عن نبينا صلى الله عليه وسلم الا بوا سطحتهم فمن طعن في
الصحابة طعن في نفس دينه فيجب الباب جملة لا يبينها انما هو في معاوية و عمر بن الخطاب و آخرون و لا
يتبعي الاخر اربا بقوله بعض الروافض من اهل البيت من كرايتهم فان مثل هذه الاسئلة شرعا
يقبح ولا يحكم فيها الا رسول الله صلى الله عليه وسلم فانها مسئلة نزاع بين اولاده و اصحابه رضي الله
عنهم قال كمال بن ابى شريف وليس المراد بان يخرج من رضى الله تعالى عنه و معاوية و المنصور
في الامارة كما توهم بعضهم و انما المنازعة كانت بسبب اليه قتل عثمان رضي الله عنه كان راى ان اخيرا
تسليمهم اصولا و المبادرة يودى الى اضطراب الامامة و راى معاوية رضي الله عنه الى ان المبادرة
للاقتصاص منهم اصولا فكل منهما مجتهد ما جوز فهذا هو المراد بان يخرج منهم انبي و در غنية الطالبيين
در بيان خلافت حضرت جناب مير عليه السلام فرموده و اما قاتل الخلع و الزير و عاشق و معاوية

رسول الله صلى الله عليه وسلم بين حسن حالهم
وجميع ما يشعرون من منازعة ومناقرة وخصومة لأن الله تعالى ينزل ذلك من بينهم يوم القيامة كما
قال عز من قائل ونزعنا ما في صدورهم من غل إخوانا على سرر متقابلين لأن علياً رضي الله عنه كان
على الحق في قتاله لأنه كان يعقده صحة إمامته على ما بينا من اتفاق أهل الكل والعقد من الصحابة رضي الله
عنهم على إمامته وخلافته فمن خرج عن ذلك ناصبه حرباً كان باغياً خارجاً على الإمام فجاز قتاله ومن
قاله من معاوية وطلحة والزبير رضي الله عنهم طلبوا أنار عثمان بن عفان رضي الله عنه خليفته من قبلهم
ظلموا الذين قتلوه كانوا في عسكر على رضي الله عنه فكل ذهب إلى تأويل صحيح فحسن إخواناً إلا ما
في ذلك درهم إلى الدرغ وجل وهو حكم الحاكمين وخير الفاضلين والاشتغال بعبود نفساً و
تطهير قلوباً من إجهات الذنوب طواها من موقفات الأمور واما خلافة معاوية بن أبي سفيان
رضي الله عنه فإبنته صحيحة بعد موت علي رضي الله تعالى عنه وبلغ الحسن بن علي في نفسه من خلافة
وتسليمها إلى معاوية رضي الله عنه لراي راه الحسن رضي الله عنه ومصلحة عامة تثبتت له وهي حقن
دماء المسلمين وتثبيت لواء النبي صلى الله عليه وسلم في الحسن رضي الله عنه بنو هذا سيد يصالحه الدين
فبين عظيمين من المسلمين حيث إمامته بعقد الحسن رضي الله عنه في عامه عام الجحافة لا ارتفاع اختلاف
بين الجميع وانبياء الكل لمعاوية لأنه لم يكن هناك منازع ثالث في الخلاف وخلافة مذكورة
في قول النبي صلى الله عليه وسلم وهو ما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه ورثي الإسلام حسناً ونيلت منه
أوتاراً وثابتين أو سبعاً وثلاثين المراد بالرجي في هذا الحديث القوة في الدين والحسن سبيل الفاضلة
عن الثلاثين فهو من جملة خلافة معاوية إلى تمام تسعة عشر سنة وثلاثين لأن الثلاثين كلمت على
رضي الله عنه على ما بينا وهم ورعية الطالبين فرموده اتفاق أهل السنة على وجوب كلف فيما
تجزئهم والامساك عن مساوئهم وإظهار فضائلهم ومجاسمتهم وتسلية أمرهم إلى الدرغ وجل على ما كان
وجرى اختلاف على طلحة والزبير وعائشة ومعاوية فصولاً عليهم أجمعين ما فداها به علياً
كل ذي فضل فضله كما قال الدرغ وجل والذين جاءوا من بعدهم يقولون ربنا أغفر لنا ولإخواننا الذين

سبغونا بالايان ولا جعل في قلوبنا علما للميرين سواربنا انك وفديهم وقال لمدحان لما
قد خلت لها ما كسبت لكم ما كسبتكم ولا تسألون عما كانوا يعملون وقال النبي صلى الله عليه وسلم اذا
ذكر اصحابي فاسكروا في لفظ آخر وياكم وما شجر بين اصحابي فقلوا انفق احدكم مثل حذوها ما بلغ
تد احدكم ولا تصيفه وقال صلى الله عليه وسلم لا تسبوا اصحابي فمن سبهم فحدي لنته البعد وقال صلى الله
عليه وسلم في حديث انس بن مالك رضي الله عنه طوبى لمن راني ومن آلى من آلى وقال صلى الله
عليه وسلم في رواية انس رضي الله عنه ايضا من سبني وجعل اختارني واختار لي اصحابي فحلمهم نصيبا
وجعلهم اصباري واني سجي آخر الزمان قوم يقتصونهم الا فلانوا ككوبهم الا فلانوا ربهم الا فلانوا
تساجيمهم الا فلانوا صلواتهم ولا تضلوا عليهم عليهم حلت اللقطة وروى عن جابر رضي الله عنه قال قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يدخل النار احد من بني نخت الشجرة وروى ابو هريرة رضي الله عنه
قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم طلع الله على اهل بدر فقال اعملوا ما كنتم افعلتم فغفرت لكم
وروى ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما اصحابي مثل النجوم فابهم
اخذتهم بقولهم انهم يتيم وعمن ابن بريذة عن ابي هريرة رضي الله عنه قال قال النبي صلى الله عليه وسلم قال
من مات من اصحابي بارض جعل سفيحا لاهل تلك الارض وقال سفيان بن عيينة رضي الله عنه من
انطق في اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم بكلمة واحدة فهو صاحب بيتي
علامة فاضى عياض رشفنا شريف فرموده ومن توفيره صلى الله عليه وسلم ويرة توفيره صحابا
وبرهم ومعرفة حقهم والافتقار بهم وحسن الثناء عليهم والامساك عما شجر بينهم ومعاواة من عا داهم والاضطرار
عن اخبار الموحسين في حيلة الرواة وضلال الشبهة والمنة عين لفاضة في احدتهم وان يهيس لهم
فيما نقل من مثل ذلك كان بينهم من الفتن احسن لنا وبلات ويخرج اصوب لمناج انهم اهل بدر
ولا يذكروا احد منهم بسوء ولا يفض عليه امر اهل بدر حسنا منهم وفضائلهم وحميد سبهم وليست عا ورا
ذلك كما قال اذا ذكر اصحابي فاسكروا وروى دران مقام است قال رجل للمعاني ابن عمران بن
حمر بن عبد العزيز من محاجة فخصني قال لا يقاسن باصحاب النبي صلى الله عليه وسلم احد معا ويرا

صاحبه وصبره وكاتبه وامنه على وجهه الامام نووى در شرح مسلم در كتاب الزكوة بذي حديث
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يكون في منى فرقان فيخرج من بينها مارقية يلقى قبهم اوليهم بحق
الحديث فرموده اند الروايات صريحه فران عليها يظهر الدعوى كان هو المصيب بحق والطاقه
الاخرى اصحاب معوية كانوا ابغاة منا ولين فيه التصريح بان الطائفتين مومنون لا يخرجون بالكتاب
عن الايمان ولا يفتقون به اندمينا ونذهب باقتناء انتهى ويزام نووى در شرح صحيح مسلم در كتاب
الفتن فرموده واعلم ان لما را التي جرت بين الصحابة نصر الله عنهم ليست بدخلة في هذا الوعد وكذا
اهل السنة والحق احسان لظن بهم والاسك عاجز بنيم وناويل قتالهم وانهم مجتهدون متاولون
لم يفسدوا مصيبة ولا مخلص لدين بل اتفق كل فريق از الحق ومخالفة باغ فوجت عليه قتالهم
الى الممرد وكان بعضهم مصيبا وبعضهم خطبا مخذورا في الخطا لالزاجتها والمجتهدا اذا خطا
لاثم عليه وكان عليه هو الحق مصيبا بذلك الحروب نذهب اهل السنة ويزام نووى در شرح
مسلم بذل حديث تريف قال لما تفتكك الفتنة الباغية فرموده قال لعامة اهل البيت حجة تطاهر
في ان عليا ان كان محضا مصيبا والطائفة الاخرى ابغاة لكنهم مجتهدون فلا اثم عليهم لذلك كما
قدمناه في مواضع منها علامه زرقاني در شرح مواهب يعيد بيان وجوب تقيصحاب وعدم التفات
بطرف اخبارنا فيين طاعن از مؤرخين جهان فرموده وما وقع بينهم من المنازعات والمعاربات
فله محامل وناويلات وهو ان كلا اداه اجتهاده الى الحق بافعله فحقين عليه وابكان خطا
كما وينتفع على فانه مصيبا بتفاق اهل الحق ومعاوية باجور وان خطا را انتهى ويزام نووى در شرح
در شرح مواهب موده در بيان خصائص انحضرت صلى الله عليه وسلم ومنها ان اصحابه كلهم عدول
بتجديد الله تعالى وتعليه عليه الصلوة والسلام لطواهر الكتاب نحو محمد رسول الله والذين معه الابه
والسنة فيقبل روایاتهم ولو كان حجة اعلمهم كراوانه على قتل الخوارج وشهادتهم لا ثبوت عصمتهم واستحسان
المعصية عليهم كالحص على اهل الانبارى وغيره واما رايه بقوله فلا يحجت عن عدالته احد منهم في شهادته
والارواية كما يحجت عن سائر الرواة وغيرهم لانهم خير الامة ومن طرد الله عنهم فاجل سترقه وزنا على بقتضاه

ولكن لا يفتنون باليقين به غيرهم كما ذكره الجلال المحلى في شرح جمع الجوامع فيقبل رواياتهم وتهاونهم
ولو وقت بكثرة من بعضهم اقيم حواياهم لا وان لم يبلغنا ثوبه انتهى وفيه درز زفاني متعلق حديث صحيح
جواب امام حسين عليه السلام وحضرت معاوية رضي الله عنه فرموده وفيه انه لم يخرج احد من الطائفتين في
تلك الفتنة بقول او عمل عن الاسلام اذا احدهما مصيبة الاخرى مضطربة وكل من بينهما جوار انتهى
علامه قسطلاني في شرح صحيح بخاري شريف در باب علامة النبوة بديل حديث ولعل الله يصلح بين
فتين من المسلمين فرموده اطائفتين طائفة معاوية بن ابي سفيان طائفة الحسن كانت اربعين
الفا بايعوه على الموت وكان الحسن احق الناس بهذا المرفوعة ورعد الى ترك الملك غيبة
فيما عند الله ولم يكن في ذلك لعة ولا لقة وقوله من المسلمين دليل على انه لم يخرج احد من الطائفتين
في تلك الفتنة من قول وفصل عن الاسلام اذا احدي الطائفتين مصيبة والاخرى مضطربة فاجاب
انتهى ملا علي قاري در جلد ثاني مرقة شرح مشكوة در باب مناقب اصحاب بديل شرح حديث
عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال معاوية اللهم جعله ثانيا وهدايا به واهد به رواه الترمذي
فرموده لا اري بابن دعاء النبي صلى الله عليه وسلم مستجاب من كان هذا كما كيف تربات
في حقته الى اخره وفيه در جلد ثاني مرقة در بيان بفضل اصحاب كرام بر غير الثباني فرموده ومن
لم قبل لابن المباركيها افضل معاوية وعمر بن عبد العزيز فقال البخاري الذي دخل في الف فرس
معاوية رنم النبي صلى الله عليه وسلم خير من مثل عمر بن عبد العزيز كذا كذا امرة انتهى در بحر المذهب
لفظة اجمع اهل السنة والجماعة على وجوب تعظيم الصحابة والكف عن كرم الانبياء ما ورد من الايات
والاحاديث في فضائلهم ومناقبهم وجوب الكف عن الطعن فيهم عموما واخرا بعد ذكر ايات احاديث
فضل عموم اصحاب فرموده ومانقله ارباب السير فيهم كعوية وعمر بن العاص وغيرهم
نبي الله تعالى عنهم يفيض عنه ولا يسمع اذ فضل عجنهم مع النبي صلى الله عليه وسلم قطعي ومانقل قطعي
للمعبرم القطعي وايضا فقد قال النبي صلى الله عليه وسلم اذا ذكر اصحابي فامسكوا والواجب على كل
من سمع باسمي ان يلبس فيه ولا ينسب الى احد مني في رواية في كتاب وسامع من شخص بل لا

ان بحيث غلب حتى يصح عند بسنته الى احدهم تحييد الواجب ان يمس لهم احسن التاويلات المحسوبة
المخرج اذ هم اهل ذلك ما دفع بينهم من المنازعات والمخاربات فله محال وتاويلات اخرى
وبعد نقل احوال ائمة دين ورد في مخصص ان معاوية رضي الله عنه لم يكن في ايام علي رضي الله عنه خليفة وانما كان
خليفة حتى وامام صدق بعد علي رضي الله عنه عند تسليم الحسن رضي الله عنه امر الخلافة له وان
بذاته التسليم لم يكن اضطرار اهل اختياره وان لم يستحق الشين الطعن لا يستلج لا السب اللعن ^{الطعن}
فيه ملحون طاعون في نفسه وبينه الخ علامه محمد طاهر محدث جليله لرحمة وجميع التجار فرموده الهادي عليه
السلام مجرد الالة اذ الالة الموصلة الى البغية فعله الاول كان جهديا تكليلا لان ربك لا يكون
مهديا وقوله واحد تهيم لان الذي فاز بدلوله قد لا يتبعه احد وعلى الثاني كان مهديا تأكيدا وان
يكن لا اذ يتايل في عار النبي صلى الله عليه وسلم مستجاب فمن كان هذا حاله فكيف يترتب في حق
في العراض بمن يتجارت في معاوية الى آخره علامه بن حجر مكي وصواعق محرقة فرموده ومن احقة
اهل السنة واجماعة ان اجري بين ^{علي} ومعاوية ردة من الحرب فلم يكن نازعة معاوية رضي الله عنه في
اخلافة للاجماع على حقيقتها على ردة فلم يجر الفتن بسببها وانما واجب بسبب ان معاوية
ومن معه طلبوا من تسليم قتل عثمان رضي الله عنه اليهم لكون معاوية ابن عمه فامتنع عن ذلك منه ان تسليم
اليه على الخوارج كثره عن سائر يودي الى اضطراب تزلزل في امر خلافة الى آخره وهو
فرموده ومن اخفا دال السنة واجماعة الصيابة ان معاوية رضي الله عنه لم يكن في ايام علي رضي الله عنه خليفة
وغاية اجتهاده انه كان له اجر واحد ولما على ردة فكان له اجران اجر على اجتهاده واجر
على اصابتة بل عشرة اجور الخ وهو صواعق در ذيل حديث صحيح بخاري كه در باب فضائل
سنة امام حسن عليه السلام وارد است ان النبي بذاسيد واصل الدين بين فتنين عليهما
من المسلمين الحديث بعد بيان وقوع صلوة فرموده فكان ترجية الله عليه وسلم لوقوع الاصل
بين الفتنين من المسلمين في ذلته على صحته فافله الحسن عليه السلام وعلى نه خوارق عليه
ان تلك الفتنة او الشرعية وهي صحة خلافة معاوية وتفرقة فيها سائر القبضات الاخلافة ترتبة

والله سبحانه وتعالى اعلم بما لا يحيط به ولا يدرك من عظمته وانه بعد ذلك سيقتحق وانما صدق بيده
وقد اخرج الترمذي رحمه الله عن الحسن بن علي عميرة عن اصحابه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال
لما وية الله جعله ما ديا جهديا واخرج احمد في مسنده عن عمار بن ياسر بن ابي ريرة سمعت رسول الله
صلى الله عليه وسلم يقول اللهم علم معاوية الكتاب احكام فيه اخذ اب فاعلم دعاء النبي صلى الله
عليه وسلم له في الحديث الاول بان الله جعله ما ديا جهديا الحديث حسن فهو ما يحتاج به على فضل
معاوية وانه لازم لتحقيق تلك الحروب لما علمت انها كانت مبنية على اجتهاد لان المجتهدين
اخطا لا يلام عليه لازم تحقيق سبب ذلك لانه معذور ولذا كتب له اجر وما بدل بفضل الصيا
الدعاء له في الحديث الثاني ولا شك ان دعاءه صلى الله عليه وسلم مستجاب فعلمنا منه انه لا عفا
على معاوية فيما فعل بل لا الاجر كما تقرر وقد سمى النبي صلى الله عليه وسلم فمة سيد من قبل على ابقاء
حرمة الاسلام وانهم قبيحان احد سوار فلا شق ولا نقض يلحق احدهما لما قرناه وقتة معاوية
وان كانت باغية لكنه يعني لا شق الى آخره وهو صواعق فرموده وانما يستتبع بعض المبتدئة
من سبب لغته فيه اسوة امي اسوة بالشيخين عثمان اكثر الصحابة فلا يليقت ذلك لا يقول
عليه فانه لم يصدر الا ما وقع من حصار جهلاء فلعنهم الله وعذ لهم قبحر اللعنة واتخذ لان اقام على رؤسهم
من سيوف اهل السنة ما وضع الدلائل والبرهان الى آخره علامه ابن تيمية در مسنده فرموده
وما خرى بين معاوية وعلى ربه كان مينا على الاجتهاد ولا منازعة من معاوية او من طار
ان يقيم قلة عثمان مع كثرة مشائركم واختلافهم بالعسكر يؤدى الى اضطراب الامامة خصوصا
في بدايتها في التنازع اصبحت الى ان يتحققتم منها وليتقوهم فان بعضهم غرم على خروج
على وقتله لما دامى يوم اهل بان يخرج عنه قلة عثمان على انقل في النقص من كلام الاستيعاب
ان صح والده علم در شرح عقائد السنن اربيعان حضرت على ربه نوشته وواقع من الخلفاء المحاربين
لم يكن من نزاع في خلافة بل عن خطا في الاجتهاد الى آخره علامه خيال در حاشية فرموده
قوله بل عن خطا في الاجتهاد فان معاوية وآخره كانوا من طائفة مع حقهم بانه افضل بل

پس تعالی و عالمه نظر بر آن اندک که زود دعوت باید کرد علی ره و صحابه و دیگر بنای حیران
رفتند انتهی علامه جمال الدین محدث در روضه الاحباب سیر النبی والاولیاء و الاحباب فرموده
پوشیده نماند که مخالفت و مخالفت که میان بعضی از صحابه واقع شده نزد اهل سنت جماعت
محمول بر این است که عن اجتهاد بود لایعن نفسانیه و همه آنها قابل تاویلات و محامل صحیح است دیر
تقدیر تسلیم که بعضی از محل قویم و تاویلی متقیم نباشد گوئیم این مخالقات و محاسنات منقولست
از ایشان بطریق اخبار اما و اکثر آنها استعاف و جائزه الکذب است و صلاحیت معاوضه
بآیات قرانی و احادیث صحیح مشهوره ندارد پس سزاوار آن است که سبب آن اخبار جابر
بعضی از صحابه بنیجه تا کی آن طعن بر ایشان است یوم یقوم احساب نمایند تا ابطال کتاب
و سنته باخبار جائزه الکذب لازم نیاید و از تهدیدات و وعیدات که از صاحب شریعت نبوت
پیوسته بر خیزد باشد انتهی علامه ابو الفضل توشیحی در معتمدی المنتقد در بیان توقیر صحابه کرام
فرموده و آنچه هم دین عموم مسلمانان است آنست که بنظر تعظیم بدیشان نگذرد هیچ حال بان
طعن بر ایشان در آن نکته که رسول صلی الله علیه و سلم است را ازین فتنه تخذیر کرده است
و گفته از خدا ترسید در حق اصحاب من پس از ایشانرا نشانه مکنید که بدان خلائی که در اس
جان محمد است صلی الله علیه و سلم که اگر یکی از شما مثل کوه احد زرخیز کند یعنی در راه خدایک
بد طعامی که یکی از ایشان خرچ کرده باشد ترسد و به نیمه آن الله الدن فی اصحابی لاتخذوهم بعد
غرضه فوالله می نفس محمد صلی الله علیه و سلم بنده و انفق احدکم مثل احد ذیهما ما ادرک حد هم
ولا تخیفه و شیطان از طریق هوا و تعصب مردم را تسویل کند که خصوصتا ایشان را بعضی از صحابه
رسول صلی الله علیه و سلم ازیر دین است چه ایشان بعد از رسول صلی الله علیه و سلم سیرت بگردانند
و باید که گریز از عت گردید تا بجای رسید که خونها ریخته شد و این مسلمان که بدین فتنه مبتلا
گشته است اول باید که بداند که از ایشان آدمیان بودند نه ملائکه نه انبیاء که معصومند بلکه
خطا بر ایشان روا بود و اگر چه خدایتجاسه ایشانرا بنسب صحبت پیغمبر صلی الله علیه و سلم گزافی

کرده بود بل بیل از ایشان چون در کتابی افتادی مصر شدی و زود با حق کردیدی و بداند
 که نه سبیل حق آنست که بنده بگناه کافر نشود و دلیل آن بعد ازین گفته شود و چون کج فر
 نشود ضرورتی تو من باشد و سبب فراق اهل یان روانیت فکیف اصحاب که باری خدای
 بر عموم ایشان ثنا گفته است و رسول صلی الله علیه وسلم بحفظ و حرمت ایشان عصیت فرموده
 و از دقیقه در ایشان زجر بلیغ کرده و گفته که از اصحاب من چیزی نباید انشود که ذکر آن نیکو نباشد
 شهادت ایشان را بدی یا دکنیت که حق خدای برکت صحبت من آنها را از ایشان رگزازند
 و در دین باب حدیث بسیار است الی آخره امام غزالی علیه الرحمۃ در کیمیای سعادت در
 بیان پید کردن اعتقاد فرموده پس آخر همه رسول الله صلی الله علیه وسلم بحق فرستاد و نبوت
 وی بدرجه کمال رسانید که هیچ زیادت را بآن راه نبود و باین است او را خاتم انبیاء که بعد
 از وی هیچ پیغمبر نباشد و همه خلق را از جن انس نیتابست او فرمود و او را همه سید پیغمبران گردانید
 و یاران و اصحاب و را بهترین باران و اصحاب دیگر پیغمبران کرد و صلوٰۃ الله علیهم اجمعین
 و نیز در کیمیای سعادت در باب پید کردن احوال مردمان فرمود و عمر بن عبد العزیز میگوید رسول
 صلی الله علیه وسلم را بخوابیدم یا ابوبکر و عمر نشسته چون بایشان نشستم ناگاه علی و معاویه بر
 رایا و رند و در خانه غرنا دند و در پستانند در وقت علی سر را دیدم که بیرون آمد و گفت قصه
 لی در باب لکعبه یعنی که حق مرا آنها دند پس من و منی معاویه بنی بریون آمد و گفت غفر لی در باب لکعبه
 مرا نیز غفر کردند و بیا مریدند الی آخره با ابی بکر حضرت معاویه رضی الله عنه در اخبار لغات
 اگر چه خطا نمودند اما مقفود معذورانند و بموجب سبب جمهور اهل سنت بوجه بودن آن خطا
 از اجتهاد را مجوز اند و اکثر قصص حکایات موزنین باطل و زوراند و بر تقدیرتیم نظم و آن
 همه امور بخاطر شرف صحبت حضور سرور عالم صلی الله علیه وسلم حسب عده آنجناب بکرم
 خطیبات اصحاب کرام منقول شده فائده اگر کسی شپیه کند که در تحفه اثنا عشریه در سوال از طرف
 رقصه و جواب بدست نوشته اند آید هم بر اینکه چون او را باغی و متقلب میدانند پس چرا حق را نیکند

جوابش آنکه تردید نیست مرکب کبیره را لعنت بآن نیست با مخصوص آن شخص با معنی هم
مرکب کبیره است و او را لعن نمایند الی آخره پس فراموش نشود آنکه طریقیان در ذی بحث
تخذه اثنا عشریه که با فرق مخالف است همه متنی بر تزلزل است و رتبه قطع نظر از مخالفت جمهور
مخالف خواهد شد با قوال از ازالة انحنای لیف والد ماجدشان که خود در نسخه تعریف آن
فرموده اند و عبارت کتابت کورایکه اما آنکه معاویه مجتهد فحلی معذور بود پس اینها نیست
که متسکب بود بشبه هر چند دلیل دیگر در میزان شرع راجح تر از آن برآمد مانند آنچه در فقه
الان حل تقریر کرده ایم الی آخره و نیز مخالف است با رشاد شیخ سرسندی صاحب شیخ الشیخ
صاحب تحفه که در مکتوبات تصریح آن نموده اند عبارت مکتوب دویست و پنجاه و یکم جلد اول از
مکتوبات شیخ مجد صاحب بطور تلخیص آنست ندانند که اصحاب پیغمبر علیه علیهم السلام و الصلو
همه ترک اند و همه را بر بزرگی باید کرد خطیب زانس و ایة میبکن که رسول الله صلی الله
علیه و سلم فرموده ان الله اختارنی و اختار لی اصحابی با اختار لی منهم اصهارا و انصارا
فمن حفظنی فحفظ الله و من ذانی ففیهم اذاه الله طبرانی از ابن عباس نقل روایت کند که رسول
صلی الله علیه و آله و سلم فرموده من است اصحابی فلیعنه الله و الله اکبته و الناس جمعین و این
عدی از عائشه روایت کند که حضرت عائشه لعن الله من لعن الله و الله اکبته و الله اکبته و الله اکبته
ان اشترار منی اجرهم علی اصحابی و منازعات و محاربات که در میان ایشان واقع شده
است بر محال نیکه صرف باید کرد و از هموا تعصب و در باید داشت زیرا که آن مخالفت
بنی بر اجتهاد و تمایل بوده نه بر هموا و هموس چنانکه جمهور را لعنت برانند اما باید دانست که
محاربان حضرت امیر کرم الله وجهه بر خطا بوده اند و حق بجانب حضرت امیر بود ولیکن چون
انخطا خطا را بجهت است از ملاست دور است و از مواخذة مرفوع چنانکه شایع مواقف
انرا نمی نعل میکند که واقعات حمل و صفین از روی اجتهاد بود و شیخ ابو شکور سلمی در تهجد
تصریح کرده که لعنت و جماعت بر آنند که معاویه مدعی با جمعی از اصحاب که همراه او بودند بر خطا

بر خطا بود خطا ایشان خطا اجتهدی بود و هیچ این حجر در صوابی گفته که منارعت معاویه
با امیر علیه السلام از روی اجتهاد بوده و این قول را از متقدمان اهل سنت فرموده و آنچه
شایع مواضع گفته بسیاری از اصحاب بر آنند که آن منازعات از روی اجتهاد نبوده مراد
از اصحاب کدام گروه را داشته باشند البته منکر خلاف آن حاکم اند چنانکه گزشت و کتب
القوم مشحونه با خطا الاجتهادی که ما سرخ به الامم الغزالی و القاضی ابوبکر و غیر ما پس
تفصیل در حق محاربان حضرت امیر جابر نباشد قال القاضی فی الشفا قال المالك
رضی الله تعالی عنه من شتم احدا من اصحاب النبی صلی الله تعالی علیه آله وسلم ابوبکر و عمر و عثمان
او معاویه او عمرو بن العاص رضی الله عنهم فان قال کأنوا على ضلال و کفر قتل وان شتمهم بغیر ذلک
منا مکة الناس فکل نکالاً شدیداً فلا یکون محاربوا علی کفره کما رعت القلابة من الائمة ولا
قسقة کما زعم البعض و نسب شایع المواقف الی کثیر من اصحابه کیف و قد كانت الصدیقة و
طلحة و الزبیر و کثیر من اصحاب الکرام منهم و قد قتل طلحة و الزبیر فی قتال بجل فیل خرج معاویة
مع ثلثة عشر الف من القتل یوفیهم مالاً یختیر علیه المسلم الا ان یکون فی قلبه مرض فی باطنه حبس
و آنچه در عبارت بعضی از فقها لفظ جور در حق معاویه واقع شده است و گفته کان معاویة
اما ما جابر امرا و از جور عدم حقیقت خلافت او در زمان خلافت حضرت امیر خواهد بود جور
که تأشیر حق است و ضلالت تا بقوال مبسوت موافق باشند مع ذلک ربای سنقا
از ایشان لفظ همه خلاف مقصود اجتناب نمایند و زیاده بر خطا تجزیه نکنند کیف یکون جاور
صح اندکان اما ما عاد لانی حقوق الله سبحانه فی حقوق المسلمین فی الصلوة و غیره
مولانا عبد الرحمن بجامی که خطا منکر گفته است نیز زیاده ای کرده است بر خطا هر چه زیاده کند
خطا است و آنچه بعد از آن گفته است که اگر او تخمین لغت است نیز زیاده است گفت چه جاور است
و چه محل اشتباه اگر این سخن را باین بیانی گفت که حق است اما ربای حضرت معاویه
افزون شتاعت دارد و اما سیف است و انفاست آمده از حضرت فخر علیه السلام و اما ربای

دعا کرده اند و فرموده اند اللهم صل علی ابی طالب و علی بن ابی طالب و علی بن ابی طالب
اجعله ثابدا و مهدیا و دعا آنحضرت مقبول خواهد بود این سخن اند مولانا بربیل سید و نسیان سر زنده باشد
و البضا مولانا در همان بیات تصریح با اسم نا کرده گفته است آن صحابی دیگر عیارت نیز از ناحیه
وی خبر میدید بینا لافضه ان نسینا و اخطانا و انما از امام شیعی در دم محو شده نقل کرده اند
او را از فسق هم بالا گرفته اند بی ثبوت نه پیوسته است امام اعظم که از تلامید او دست بر تقدیر
صدق آن ادا حق بود این نقل و امام مالک که از تابعین است و معاصر او و اعلم علما و بدین شاتم
معوید و عمر و بن لعاص ابقیتل حکم کرده است چنانچه بالا گرفته است اگر او مستحق میبود چرا که مقتل
شاتم و دیگر دین معلوم شده که شاتم او را از کبابیر دانسته حکم مقتل شاتم او کرده و این شاتم او را در
ابی بکر و عمر و عثمان ساخته است چنانکه بالا گرفته است پس محو می شود دم و کوفت می باشد ای برادر محویتها
در اینجا نیست نصی از اصحاب کرام کم و بیش در اینجا آمده و می ترکیبند پس محاربان جنابا میر
علیه السلام اگر کفره یا فسقه باشد اعتماد از شرط دین بر میخورد که از راه تبلیغ ایشان رسیده است
و بخوبی نکلند اینجها را مگر زید می که مقصودش ابطال دین است ای برادر نشان آثاره این فتنه قتل
حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه و طلب تصیص نمودن از فتنه و طلحه و زبیر که اول زید بنه برآید
بواسطه تاخیر قصاص می آمدند و حضرت صدیقه نیز با ایشان در این امر موافقت نمودند و جنگ حل
که در اینجا سیزده هزار مرد مقتل رسیدند و طلحه و زبیر که از عشره مبشره اند نیز مقتل رسیدند بواسطه تاخیر
قصاص حضرت عثمان بعد از آن معاویه از شام میروند و با ایشان ترکیب شده جنگ صفین نمودند امام
غزالی تصریح کرده که آن منازعت امر خلافت نبوده بلکه راستی قصاص و برادر خلافت حضرت امیر و شیخ
ابن حجر نیز بعضی از معتقدات هستند گفته است شیخ ابو نسور سلمی از اکابر علما حنفیه است گفته است
که منازعت معاویه یا حضرت امیر علیها السلام در امر خلافت بود که معاویه علیه علی الصلوة و التسلیمات حیو
را فرموده بودند از ملکات این اسرافات هم از اینجا معاویه طمع خلافت پیدا شده بود و آن خط بود درین اقباض
و حضرت امیر مخی زیر که وقت خلافت و بعد از زمان حضرت امیر بوده و تو فریق در میان این دو فوالت است

۱۱ و واقع شده است اگر خطی است یک در جهت محض را و در جهت دیگر در جهت دیگر
موضوع بحث از ذکر مشاجرت صحابه پیغمبر است علیه السلام و انراض از ذکر مشاجرت ایشان پیغمبر
الصلاة والسلام و ایام و ما تجوین اصحاب پیغمبر و علیه السلام و الصلاة والسلام اذ ذکر اصحابی فاسکون و غیر
فرموده علیه الصلاة والسلام السلام الله فی اصحابی السلام الله فی اصحابی لاتخذوهم غرضاً یعنی نیز می‌توانید
جل و علی در حق اصحاب من بهترتر سید از خدا جل و علا در حق ایشان ایشان را نشانه سازید قال نشانه
و هو منقول عن عرو بن عبد الحمز ایضاً لما کانت ما اهل السد عنها ایدنی فاطمه عنها استننا از عیارت مفهوم
میشود که خطا ایشان را هم بر زبان نباید آورد و غیر از ذکر خیر ایشان نباید کرد البته نه از دید بی دولت
از مردم فتنه است توقف بر سنت او بنابر اصل مقرر اهل سنت است که شخص معین اگر چه کافر باشد تجویز
لعنت نکرده اند اگر آنکه یقین معلوم کنند که تخم او بر کفر بوده کابی لهیب بجهنمی و امر نه آنکه و نشانای لعنت
نیست ان الذین یؤذون الله ورسوله لکنهم الله فی الدنیا و الآخرة یذنبون که درین زمان چون اکثر مردم بحث
امامت را پیش داشته بمورد سخن از خلافت و مخالفت اصحاب که ام علیه السلام رضوان نصب عین است
اند و تقلید جهل را با تبلیغ و مرد اهل بدعت اصحاب که ام را نیک است و میکنند و امور ما را مناسیحاب
ایشان نیست بسیارند بصورت نما از آنچه معلوم داشت و تقلید کتابت او رده بدوستان مرسل داشت
قال علیه السلام الصلاة والسلام ذالمهت الضنق اذ قال لیسع و سبت اصحابی فلیظهر العالم علمه
فمن لم یفعل ذلک فلیعنت الله الملائكة و الناس اجمعین الا قلیل لدخروا ولا عدلا و هدی بن کتوبه
پس باید که مدار اعتقاد بر آنچه معتقد هستند است دارند و بخنان بد و عمار در گوش نیارند در کار
را بر افسانه‌های دروغ ساختن خود را ضالعه کردند است تقلید فرقه ناجیه ضرورت است تا امیدجات
پیدا شود و بدو نه خط افتاد و السلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی و التزم متابعت المصطفی
علیه السلام الصلاة والسلام انتهى هذا ما تيسر لنا في هذا الوقت من جميع العبارات التي وقت في
کتاب اصحابنا و ههنا عبارات اخري ایضاً که بنا لما کانت منقارته لما او ردا اینا عدم ذکر

آخری این همه بحث نسبت بجایین جنگ جل و جنگ صفین بوده که رؤسای آن را کابر صحابه
 کرام بودند اما محاربین جنگ نهروان که ایشان بقول محققین از صحابه کرام و لائق اجتهاد بودند
 و با وجود بودن پیچ کوبه محل استبهاه از لشکر جناب مرتضوی جدا شده و بعد حکم تکفیر جناب
 مرتضوی خواه مخواه نمودند پس بلا شبهه فساد اندکی در کفرشان اختلاف است اما را
 حج عدم کفرشان است چه جناب میرالمؤمنین حسب و ایات صحیح انکار از تکفیر فرموده اند
 چنانچه امام قسطلانی در ارشاد اساسی شرح صحیح بخاری و امام نووی در شرح صحیح مسلم
 و ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکوٰۃ و ابن ہمام در فتح القدر و دیگر علماء در دیگر کتب تحقیق
 آن نموده اند بحیال تطویل عبارات کتب نقل نکرده شد من شارا الاطلاع عیسا فلیرجع الیها
 کتبه الفقیر الحقیر محب الرسول عبدالقادر ابن مولانا فضل الرسول الحقنی القادری البدلی

کان الدیلمی اجواب صحیح نور احمد اجاب من اجاب صحیح اجواب محمد سراج الحقی غفر عنہ
 ماصره المجتبیٰ فهو مقرون بالصواب محمد فصیح الدین قادری *
 جاد الحق و زریق الباطل ان الباطل کان زهوقا - اصحاب المجیب -
 محمد سید الدین احمد

منقہ العبد المہین فقیر محمد جمیل الدین احمد قادری

اجواب صحیح

اجواب صحیح

محمد فضل المجید القادری محمد سید الدین احمد

یہ رسالہ تصحیح الفقیدہ و امیر المعویہ در جواب قول تہ سید حسین حیدر ساکن در تبریز تصنیف
 کردہ است و برائی کا سہ ہست در طبع مانتاب ہند میراثہ تاریخ و تاریخ شہر اعلیٰ کردہ